

CRNA GORA NA PRELAZU MILENIJUMA (1998–2006)

Radenko Šćekić

The period from 1998 to 2006 was extremely turbulent regarding the socio-political situation in Montenegro. The period of division in the government in 1997, the rise in tensions, the NATO bombing, the Federal elections and the fall of Slobodan Milosevic, the Constitutional Charter and the Referendum in 2006. The years of gradual economic and political independence of Montenegro and the strengthening of state institutions in the atmosphere of increasing political tensions and potential internal conflicts.

U složenim društveno-ekonomskim okolnostima, crnogorska vlast je 1997. ušla, neočekivano za širu javnost, ponovo (u periodu od manje od jedne decenije) u jedan sukob¹ i rascjep, iako je za razliku od januara 1989. ovaj put je to bio rascjep u najužem krugu vlasti.² Pokazalo se da je vid kolektivnog

---

¹ Agencija „Damar“ iz Podgorice je vršila ispitivanje javnog mnjenja u posljednjoj sedmici juna i prvoj sedmici jula 1997. na reprezentativnom uzorku od 750 ispitanika iz sedam crnogorskih gradova za potrebe Fonda za etničke odnose iz Beograda. Rezultati ispitivanja idu u prilog opoziciji i crnogorskom premijeru (37,7 %), dok M. Bulatović (21,9 %), S. Milošević i institucije savezne države gube povjerenje. (*Pobjeda*, 8. avgust 1997. str. 5).

² „Paradoks je bio u tome što je rascjep uslijedio svega nekoliko mjeseci poslije ubjedljive pobjede DPS-a nad ujedinjenom opozicijom na

rukovođenja veoma ranjiv, jer se, prema S. Darmanoviću, završava obično borbom među samim oligarsima tako da je bilo samo pitanje vremena kada će izbiti sukob u vrhu partije.³ S. Milošević je 15. jula 1997. godine, iznenada kandidovan i u Saveznoj skupštini izabran za predsjednika SRJ. Taj izbor izvršen je i glasovima poslanika DPS-a.⁴ Koalicija Narodna sloga, uz podršku poslanika iz redova stranaka albanske nacionalnosti i jedne muslimanske stranke, na zasijedanju Skupštine Crne Gore 22. jula te godine podnijela je predlog rezolucije kojim se osporavao navedeni postupak izbora S. Miloševića.

Parlamentarnim izborima novembra 1996. godine. Najšira javnost i opozicija bili su zatečeni iznenadnim sukobom koji se otvorio u okviru vladajuće stranke. Sukob je po formi imao tipičan postkomunistički karakter – predsjednik protiv premijera, jedna grana izvršne vlasti protiv druge. Ako se DPS iz toga perioda razumije tek kao ‘neokomunistička’, ideološka partija, objašnjenje ne bi bilo potpuno. Jer jedinstvena DPS je jedna složena stranka, isprepletanih, kako grupnih, tako i ličnih interesa i heterogenih političkih strujanja, ne rijetko suprotstavljenih. Postojanje različitih interesa i političkih struja uglavnom nije izbjicalo na površinu, kako zbog činjenice da oni nisu nikad proizveli takve unutrašnje političke različitosti koje bi ugrozile funkcionisanje stranke, tako i zbog svijesti o prioritetnom zajedničkom interesu koji stoji iznad svih drugih – očuvanje apsolutne vlasti. DPS je shodno tome, bila mnogo više partija vlasti, nego ideološka partija“ (S. Darmanović, „Crnogorski postkomunistički režim“, *Monitor*, 6. mart 1998).

³ Po H. Arent „moć pripada grupi i postoji samo dok grupa ostaje na okupu. Onog trenutka kada iščezne grupa iz koje je potekla moć i vlast isto tako nestaje“ (prema Č. Čupić, *Sociologija*, FPN, Beograd, 2002, str. 86).

⁴ Shodno članu 31. stav 3. Statuta Demokratske partije socijalista Crne Gore, Glavni odbor je većinom glasova podržao kandidaturu S. Miloševića za predsjednika SRJ. GO je „ocijenio da je to izuzetno značajno političko pitanje i da predstavlja doprinos koalicionoj saradnji DPS-a i SPS-a čime se obezbjeđuje i jača stabilnost na nivou SRJ.“ (*Pobjeda*, 25. jun 1997, str. 2).

Nakon raskola u vrhu dotadašnje jedinstvene vladajuće stranke DPS 1997, poraženo krilo je osnovalo novu stranku – SNP. Tadašnju atmosferu u Crnoj Gori nije karakterisao samo bespoštedni sukob dviju frakcija donedavno jedinstvenog DPS-a i predizborno nadmetanje dva glavna rivala. Sukob se odvijao i u opozicionim redovima, unutar Narodne stranke koja se upravo tada pocijepala na dvije frakcije. Jedna na čelu sa N. Kilibardom, koja je sebe smatrala „izvornom“ i sve bližom određenim „procnogorskim“ pozicijama, a druga na čelu sa B. Bojovićem koja je apostrofirala njen „srpski“ segment.⁵

Sukob unutar DPS-a doveo je, dakle, nakon oštre višemjesečne borbe u vladajućoj stranci i među vodećim državnim institucijama, do rascjepa te partije na dvije – jednu, koja je zadržala ime (DPS), pod vođstvom tadašnjeg premijera Đukanovića, i drugu, koja se nazvala Socijalistička narodna partija (SNP), pod rukovodstvom tadašnjeg predsjednika Republike M. Bulatovića. Prva se faktički pozicionirala kao *antimiloševićevska, za uspravnu Crnu Goru, za Jugoslaviju sa alternativom*, a druga kao *promiloševićevska, za čvršću saveznu državu, Jugoslaviju bez alternative*. Sukob u vrhu crnogorske vlasti imao je takođe izrazito negativne implikacije ne samo na učesnike u političkom životu Crne Gore, već i na skoro sve strukture društva, pa čak i na međuljudske odnose običnih građana. Javnost u Crnoj Gori, inače sklona podjelama i

---

⁵ Poslije rascjepa u NS čelnici koalicije Narodna sloga N. Kilibarda i S. Perović i zvanično su tražili da im se, u skladu sa zakonom, vrte poslanički mandati Bojovićeve frakcije koji su njoj pripadali. Čelnici DPS-a, u prvom redu S. Marović, predsjednik Skupštine CG gotovo godinu dana su taj zahtjev ignorisali. Tek poslije rascjepa u DPS-u, ti mandati su vraćeni NS tj. Narodnoj slogi kojoj su i pripadali. Povod je bio svima jasan – frakcija sa N. Kilibardom na čelu, kao i koalicija sa liberalima, podržavala je „uspravnu Crnu Goru“ i u tom izbornom nadmetanju stali su na stranu Đukanovića (Vidjeti više o ovome u M. Orlandić, *Crnogorsko posrtanje*, Podgorica, 2005).

isključivosti, sa još nezaraslim ranama od podjela na bjelaše i zelenaše, komuniste i četnike, ušla je u još jednu novu političku podjelu koja će se vremenom prenijeti na nacionalnu i etničku diferencijaciju.

Nastavak političkog, ekonomskog i informativnog rata sa Srbijom, odnosno saveznom državom, obilježio je i rad „tehničke vlade“, koju je u februaru 1998. godine formirao mandatar F. Vujanović.⁶ Prioritetan zadatak dotada najbrojnije crnogorske vlade (27 ministarskih mjesta) u kojoj su, uz DPS, učešće uzeli i predstavnici Narodne stranke (NS), Socijaldemokratske partije (SDP), Demokratske unije albanaca (DUA) i Stranke demokratske akcije (SDA), bila je priprema za održavanje prijevremenih parlamentarnih izbora 31. maja 1998. nakon kojih je formirana Vlada sa 21 ministarskim mjestom. Na majskim parlamentarnim izborima 1998. pobjeda je pripala koaliciji *Da živimo bolje* za koju su izjasnilo 49,5 % glasača, dok je SNP morala da se zadovolji sa 36,1 % glasova. Glavninu podrške DPS koja je činila okosnicu koalicije *Da živimo bolje*, obezbijedio je protržišno orijentisani dio biračkog tijela, dok su se za SNP u većini opredijelili slojevi zavisni od države.⁷ Majski

---

⁶ F. Vujanović je široj crnogorskoj javnosti postao poznat kada je 1992. godine kao advokat branio i odbranio M. Bulatovića po privatnoj tužbi lidera Narodne stranke N. Kilibarde i novinara D. Burzana. Nakon toga je od marta 1993. do maja 1995. bio ministar pravde u vladi tadašnjeg premijera Đukanovića, a potom je imenovan za ministra unutrašnjih poslova.

⁷ O razlikama u sastavu birača dviju partija govore rezultati istraživanja IDN sprovedenog u martu 1998. koji pokazuju: „da je među pristalicama DPS bilo 6,5 % privatnika, dok je taj procenat među pristalicama SNP bio samo 2,5 %. Sličnu razliku pokazuje istraživanje realizovano u aprilu 1998, kad je već bila oformljena izborna koalicija 'Da živimo bolje'. U tom istraživanju procenat privatnika u pristalicama pomenute koalicije bio je 6 %, a u pristalicama SNP samo 1 %. Sudeći prema rezultatima oba empirijska istraživanja, procenat penzionera i domaćica znatno je veći među pristalicama

izbori doveli su do koncentracije izborne i parlamentarne snage u rukama dviju organizacija: koalicije *Da živimo bolje* i SNP, koje su u crnogorskom parlamentu izvojevale (zajedno) 86 % glasova i 93 % mandata (71 od 78), dok su sve ostale partije potpuno marginalizovane. Ali, sa stanovišta realnog posjedovanja vlasti i moći, ovi izbori bili su mnogo važniji, pa je time i poraz Miloševiću lojalnog SNP-a bio mnogo značajniji i imao dalekosežnije posljedice. Naime, u okviru parlamentarnog sistema u kojem se vlada formira na osnovu većine u skupštini, držanje predsjedničkog položaja bez ove većine obično je manje značajno.

Nakon parlamentarnih izbora u maju 1998. na kojima je koalicija predvođena novoizabranim predsjednikom Đukanovićem osvojila apsolutnu većinu poslaničkih mandata, pitanje vlasti u Crnoj Gori bilo je riješeno. Povremeno zveckanje oružjem jedinica tadašnje Vojske Jugoslavije stacioniranih u Crnoj Gori u okviru Druge armije VJ i jedinica MUP-a koje su enormno uvećane, doprinosilo je uzavreloj atmosferi, dok je federalna vlada, na čije je čelo postavljen poraženi kandidat na predsjedničkim izborima u Crnoj Gori 1997. godine, M. Bulatović, nastojala da disciplinuje republičke institucije. Sa druge strane, tadašnja vlast u Podgorici je na sve načine pokušavala da diskredituje i umanjiti ugled saveznog premijera kako u unutrašnjoj tako i u spoljnjoj javnosti, nastojeći da ga prikaže kao „izdajnika Crne Gore i crnogorskih interesa, Miloševićevog poslušnika“. Crna Gora je nastojala da kontinuirano povećava svoju suverenost i samostalnost od savezne države prenošenjem jedne po jedne funkcije sa

---

SNP nego među pristalicama DPS. Starosna struktura pristalica takođe je divergentna; među pristalicama SNP CG je 46 % starijih od 50 godina, dok je među pristalicama koalicije procenat te generacijske kategorije 31 % (IDN, CPIJM, 1998, JMCG – 503“ (prema V. Goati, *Partije Srbije i Crne Gore u političkim borbama od 1990. do 2000*, Conteco, Bar, 2000, str. 45).

federalnog na republički nivo. Jedna od mjera sa najdalekosežnijim poslasticarna bila je ukidanje jugoslovenskog dinara i *uvođenje njemačke marke* kao zvaničnog sredstva plaćanja u Crnoj Gori u novembru 1999. što je automatski značilo i prelazak na euro početkom 2002. godine.

Na ovako uzavrele tenzije i turbulentnu političku sliku u Crnoj Gori, nadovezao se sukob sa NATO paktom 1999. godine. Osnovni sadržaj rata je oružana borba, ali ne i jedini, već se koriste i druge forme borbe: političke, društveno-ekonomske, psihološke i sl., što u međusobnom preklapanju doprinosi sveobuhvatnosti i složenosti sukoba. NATO bombardovanje SRJ – Operacija Saveznička sila (engl. Operation Allied Force) ili u SAD Operacija Milosrdni anđeo (engl. Operation Noble Angel), često nazivano „NATO agresija“⁸, trajalo je od 24. marta do 10. juna 1999. godine, ukupno 78 dana. Intervencija NATO pakta je izvršena bez odobrenja Savjeta bezbjednosti UN zbog optužbi da jugoslovenske snage bezbjednosti vrše etničko čišćenje kosovskih Albanaca. Neposredni povod za akciju bili su incident u mjestu Račak i odbijanje jugoslovenske delegacije da potpiše sporazum iz Rambujea u Francuskoj.

U periodu prije i tokom NATO bombardovanja situacija u Crnoj Gori se u znatnoj mjeri razlikovala u odnosu na situaciju

---

⁸ U medijima se za sukob NATO i SRJ 1999. upotrebljavaju razni eufemizmi. Poput: *agresija, bombardovanje (humanitarna) intervencija*. Sa aspekta politikologije, *intervencija* je uvijek kraćeg, ograničenog karaktera, sa limitiranim ciljevima (poput dejstva NATO u BiH i RSK). Tokom 78 dana, NATO je protiv datašnje SRJ vodio propagandni, psihološki, ekonomski rat, vazdušnu i kopnenu invaziju. S obzirom da je izvršena bez legalnog pokrića i bez odobrenja UN, sa stanovišta međunarodnog prava mogla bi se okarakterisati kao agresija jednog vojno-političkog saveza na jednu suverenu državu. Nije postojalo odobrenje UN i to je ostavilo trajne posledice po međunarodno pravo koje je time izgubilo na značaju. Agresija je medijski predstavljena kao humanitarna intervencija.

u Srbiji zbog komplikovanog političkog stanja nastalog nakon sukoba u vrhu vlasti. Politička situacija u to vrijeme mogla se posmatrati na dva nivoa, na saveznom i republičkom.⁹ Na saveznom nivou, zvanična Crna Gora nije priznavala tadašnjeg saveznog premijera M. Bulatovića. Prema ustavu SRJ, Crnoj Gori je pripadalo mjesto premijera SRJ. Budući da je DPS tada trebalo da iz svojih redova da premijera, Ustav je prekršen tako što je S. Milošević mjesto premijera dao poraženoj političkoj opciji u Crnoj Gori, što je dovelo do zaoštavanja antagonizma između dva politička bloka u republici i do toga da crnogorske vlasti ne priznaju „neustavnu i nepostojeću“ saveznu vladu M. Bulatovića. Iz tih razloga, vlast u Crnoj Gori je većinu funkcija koju je nekada inkorporirala u saveznu državu vratila pod svoju ingerenciju. Vojska Jugoslavije bila je jedna od malobrojnih institucija koje su funkcionisale na teritoriji Crne Gore, ali je njen odnos s republičkim vlastima i posebno republičkom policijom bio ispunjen tenzijama¹⁰ koje su često prijetile da se

---

⁹ U atmosferi očekivanja sukoba sa NATO-om, intenzivirala se i nastavila politička borba dva bloka u Crnoj Gori. Dva dana uoči vanrednog zasjedanja Skupštine Crne Gore, M. Bulatović je 22. marta boravio u Kotoru. Pored ostalog je i rekao: „Od režima u Crnoj Gori SNP traži da prijetnju NATO pakta ocijeni kao agresiju i da poštuje odluke Vrhovnog savjeta odbrane. Nikom ne prijetimo, ali smo odlučno protiv neutralnosti Crne Gore kad je u pitanju Kosovo i Metohija. Nema i ne može biti neutralnosti Crne Gore kad je u pitanju SRJ i agresija na nju. Niko ne smije ni da pomisli da će u slučaju NATO agresije moći da proglasi nezavisnost Crne Gore i njeno izdvajanje iz SRJ. To neće uspjeti.“ (*Vijesti*, 23. mart 1999).

¹⁰ N. Kilibarda je sa funkcije potpredsjednika crnogorske vlade zaprijetio da Vojsci Jugoslavije koja se ponašala kao „Miloševićeva okupaciona sila“ treba ukinuti struju, vodu i onemogućiti opstanak ukoliko ona u Crnoj Gori pokuša da isprovocira razaranja. (vidjeti više u S. Šćekić, *Kilibarda: ispovijest o deceniji koja je promijenila lice Crne Gore*, Daily press, Podgorica, 2001, str. 6).

razviju i eskaliraju čak i u oružani sukob.¹¹ Tenzije u crnogorskoj javnosti podizane su i po pitanju postojanja i formiranja *Sedmog bataljona*, vojne policije koji je bio profesionalan u smislu da nije imao regrute u svom sastavu.

Još 19. februara 1999, kada je već bilo jasno da se ratna drama nalazila na pragu, Vlada je održala vanrednu sjednicu na kojoj su donijete određene mjere za zaštitu interesa Crne Gore, a prije svega njene bezbjednosti. Poslije te sjednice predsjednik Vlade F. Vujanović, preko državne TV, upoznao je javnost sa zaključcima Vlade. Suština zaključaka je bila da „sa teritorije Crne Gore neće biti sukoba sa NATO-m“. Skupština Crne Gore je tri dana nakon početka bombardovanja usvojila Rezoluciju kojom nije verifikovano ratno stanje koje je proglasila Savezna vlada. Parlament i Vlada bili su u stalnom zasijedanju. Crnogorska policija bila je raspoređena posebno u Podgorici, na najznačajnijim punktovima – saobraćajnicama, posebno magistralnim i drugim važnim objektima. Istog dana kada je savezna vlada proglasila neposrednu ratnu opasnost i time na cijeloj teritoriji SRJ zavela vanredno stanje (23. marta 1999. godine) u večernjim satima zasijedala je i Vlada Crne Gore. Sa te sjednice izdato je saopštenje u kome je navedeno da Vlada tj. Crna Gora ne prihvata tu odluku: „Vlada i svi državni organi obavljace svoju dužnost u skladu sa ustavnim nadležnostima i u

---

¹¹ Državni dnevni list *Pobjeda* je tih dana prenijela izjavu i ministra unutrašnjih poslova RCG: „U svojim monstroznim namjerama politička grupacija Momira Bulatovića ide toliko daleko da pokušava čak, da sukobi MUP Crne Gore i Vojsku Jugoslavije, prema kojoj iskazuje više nego licemjernu dušebrižnost. Politička grupacija okupljena oko Momira Bulatovića, lišena uma i razuma, nastoji da i događaje na Kosovu iskoristi u privatne svrhe. Nikome ne preporučujemo da isprobava snagu MUP-a, a najmanje odnarođenim ratnohušakačima, riješenim da se, po cijenu bratoubilačke krvi, dokopaju vlasti“ („Njihovi su naumi opasni i prljavi“, V. Maraš, *Pobjeda* 14. mart 1999, str. 6).

namjeri da zaštite teritoriju Crne Gore od upotrebe u sukobu sa snagama međunarodne zajednice. Nećemo dozvoliti da prestane funkcionisanje civilne vlasti u Crnoj Gori jer bi to bio kraj ove Republike i njene državnosti“, stajalo je u saopštenju. Na istoj sjednici Vlada je obavezala MUP Crne Gore da „maksimalnim aktivnostima i nužnim odlukama obezbijedi javni red i mir, ličnu i imovinsku sigurnost građana i bezbjednost Republike“. Predsjednik Vlade F. Vujanović se tim povodom obratio javnosti i naglasio da su ti stavovi jednoglasno usvojeni.

Vlast je od prvog momenta preduzimala aktivnosti kako bi se postigao konsenzus i rezolucija svih parlamentarnih stranaka u očuvanju mira i bezbjednosti Crne Gore i njenih građana. Skupština je Rezoluciju usvojila sa svega jednim uzdržanim glasom i ni jednim protiv. U vrijeme kad je počelo NATO bombardovanje, odluku savezne vlade o proglašenju ratnog stanja nije usvojila Savezna skupština, a Crna Gora je inače sve odluke saveznih institucija smatrala ništavnim, tako da ova odluka nije prihvaćena ni u Crnoj Gori. Vojska Jugoslavije je tada dobila široka ovlašćenja i u Srbiji i u Crnoj Gori.¹² Međutim, zbog tenzija koje su postojale s Vojskom Jugoslavije, Crna Gora je ojačala svoje vlastite policijske snage, tako da su na njenoj teritoriji funkcionisale istovremeno dvije oružane sile. ANEM (1999: 337) smatra da sukob tada nije eskalirao zahvaljujući „trezvenoj političkoj aktivnosti crnogorskih poslanika i relativnoj ravnoteži straha“.

---

¹² Predsjednik RCG M. Đukanović u izjavi agenciji Montenafaks govoreći o VJ i sve učestalijim ocjenama da je u Crnoj Gori faktičko dvovlašće, između ostalog je rekao i sljedeće: „Jedan broj najodgovornijih starješina Vojske Jugoslavije u Crnoj Gori pokušava da vojsku pretpostavi civilnim institucijama vlasti naše republike. Oni kao da su ispustili iz vida da se svaka vojska u svijetu mora ponašati u skladu sa odlukama njene civilne uprave“ („U Crnoj Gori nema i ne može biti dvovlašća“, *Pobjeda*, 21. maj 1999, str. 3).

Posebnost Crne Gore tokom agresije NATO na SRJ se ogledala u prvom redu u oštroj političkoj polarizaciji, tako da, za razliku od Srbije, nije postojala većinska saglasnost po pitanju samog bombardovanja. Već prvih dana NATO projektilima pogođeni su vojni aerodrom u Golubovcima, magacin oružja u Danilovgradu, vojni poligon Radovče. I pored toga, Skupština Crne Gore odbija da proglasi ratno stanje na svojoj teritoriji. Od vlasti u Podgorici ultimativno se traži, u skladu sa Uredbom Savezne vlade o ratnom stanju, da se crnogorska policija odmah stavi pod vojnu komandu.¹³ Crnogorsko rukovodstvo odbija da snage MUP-a stavi pod kontrolu Vojske Jugoslavije. Demonstranti se okupljaju ispred američkog kulturnog centra u Podgorici. Slijedi serija mitinga na glavnom Podgoričkom trgu, kao i na trgovima u gradovima širom Crne Gore. Kao jednu od mjera pritiska savezne vlade pozive za rezervni sastav VJ dobijaju i tadašnji crnogorski ministri D. Šoć i V. Đukanović, a Generalštab VJ je odbacio teze da se vojska priprema za zavođenje vanrednog stanja ili bilo kakvu intervenciju u Crnoj Gori: „Vojska Jugoslavije dosledno ispunjava ustavom SRJ utvrđenu ulogu i planski izvršava svoje redovne zadatke i svaku manipulaciju u vezi sa njenom ustavnom ulogom energično odbacuje“ (*Pobjeda*, 22. avgust 1997, str. 1). Crnogorski

---

¹³ Tadašnji predsjednik SNP je u tom smislu javno poručio da ako se crnogorska policija ne stavi u funkciju odbrane i ne bude poslušna – neće ni postojati: „U interesu odbrane naše zemlje zahtijeva se da se u Plavu, Rožaju, Bijelom Polju, Ulcinju, Herceg Novom i u kojem god drugom mjestu prema nalogima i odredbama članova Vrhovne komande zajednički stave u funkciju odbrane zemlje i očuvanja mira i bezbjednosti Vojska i policija pod komandu Vojske Jugoslavije. Policija crnogorska će morati da to poslušna. Moraće da poslušna ili je neće biti!“ istakao je između ostalog predsjednik SNP-a M. Bulatović na skupu SNP- a koja je pod geslom „Protest protiv NATO pakta za odbranu otadžbine i slogu u Crnoj Gori“ održana na Trgu Ivana Milutinovića u Podgorici (*Pobjeda* 23. april. 1999, str. 8).

zvaničnici su povodom Kosmetkog problema u javnosti istupali sa stavom koji je bio protivan separatističkim tendencijama kosovskih Albanaca i eventualnoj nezavisnosti Kosova i Metohije.¹⁴ Nastojalo se u javnosti donekle amortizovati zategnuta politička atmosfera, a u javnost su plasirane izjave koje su ukazivale na opasnost po region od ostvarivanja projekta Velike Albanije.¹⁵ Da bi se propagandno uticalo na smirivanje tenzija

---

¹⁴ „Kosovo nema nikakvih uslova da bude nezavisno, jer bi se formirala druga albanska država, sa perspektivom i treće, na teritoriji Makedonije i promovisala bi se formula pravljenja nacionalnih država, što bi bilo pogubno za Evropu“, istakao je crnogorski premijer (F. Vujanović) na tribini Saveza Studenata (*Pobjeda*, februar 1999, str. 3), da bi jasno apostrofirao dan uoči bombardovanja: „Kosovo ne može biti ni republika ni država! Crna Gora ima krajnje negativan stav prema tom zahtjevu“ (*Pobjeda*, 24. mart 1998, str. 3). A na ovu izjavu se nadovezuje i tadašnji crnogorski predsjednik M. Đukanović: „Aspiracije albanskih ekstremista za nezavisnim Kosovom predstavljaju iluziju. Tu iluziju niko ozbiljan sa strane ne pothranjuje.“ (*Pobjeda*, 11. mart 1998, str. 3)

¹⁵ U tom kontekstu je sledeća izjava: „Ja smatram da se rješenje ne može pronaći u nezavisnosti Kosmeta, već samo u visokostepenoj autonomiji“, zaključio je Đukanović u intervjuu austrijskim novinama. („Nezavisnost nije rješenje za Kosovo“, *Pobjeda*, 21. mart 2000, str. 3). Sa ovim stavovima korespondiraju i riječi jednog člana IO DPS-a: „Tragično je ali tačno, da jedinu podršku Miloševićevom režimu u ovom trenutku pružaju albanski separatisti i teroristi sa Kosova i oni predstavljaju jedinu grupaciju koja želi što duži opstanak Miloševića na vlasti. Albanski teroristi su svjesni da samo sa daljim opstankom Miloševića mogu ostvariti svoj cilj, a to je progon Srba i Crnogoraca sa Kosova i etnički čisto Kosovo“ (Predrag Mitrović, „Albanskim teroristima odgovara Miloševićev opstanak na vlasti“, *Pobjeda*, 28. mart 2000, str. 6). Sličnu konotaciju nosi i izjava M. Đukanovića u kojoj se jasno apostrofira da bi osamostaljenje Kosova i Metohije predstavljalo opasnost za region: „Ne mislim da bi zbog frustracije koja je prisutna u jednom dijelu međunarodne javnosti, zbog opstanka gospodina Miloševića i njegovog

u republici, u atmosferi svakodnevnog bombardovanja, vlast je nastojala susretima sa vjerskim velikodostojnicima uticati na smirivanje uzavrelih strasti.¹⁶

Na početku rata u Crnoj Gori nije uvedena cenzura medija. Vojska Jugoslavije nije mogla da, kao u Srbiji, naredi radio i TV stanicama da reemituju programe RTS-a. Vojska Jugoslavije je tako u Srbiji zabranila emitovanje programa stranih medija na srpskom jeziku, što se odnosilo i na emitovanje programa crnogorskih medija. S druge strane, u Crnoj Gori je prekinuto emitovanje programa *Glasa Amerike*, a obrazloženje je bilo da su ovi programi lošeg kvaliteta i da daju stare informacije. Ova zabrana, međutim, podudarala se sa zahtjevom Vojske Jugoslavije da se zabrani emitovanje programa stranih medija na srpskom jeziku. Ipak, u Crnoj Gori su, od samog početka NATO

---

režima na vlasti i nakon NATO bombardovanja, trebalo razmišljati o bilo kakvoj prekompoziciji Srbije, jer Kosovu je mjesto u Srbiji sa visokim stepenom autonomije. Osamostaljivanje Kosova predstavljalo bi opasnost jer bi onda narasle takve ambicije. Crna Gora ne bi smjela ni na koji način da da podstrek takvoj ideji“ (predsjednik RCG M. Đukanović na redovnoj konferenciji za novinare, *Pobjeda* 21. januar 2001, str. 2).

¹⁶ Na Cetinju su razgovarali predsjednik Skupštine RCG S. Marović i Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije. S. Marović je tom prilikom istakao: „Ljudska je, politička i državnička obaveza da se u Crnoj Gori u ovom trenutku sačuva mir i tim mirom pomogne nada za političko rješenje krize. Ratovi i nesreće će proći, a na nama je koji smo odgovorni da u ovim danima dijelimo sudbinu svoga naroda i da mislimo o njegovom dobru sutra, da ne propustimo šansu za mir. Ljudska je, politička i državnička obaveza da se u Crnoj Gori u ovom trenutku sačuva mir i tim mirom pomogne nada za političko rješenje krize“. Mitropolit Amfilohije je, pak, izjavio: „Svako zlo, svaka rasprava, svaka dioba, svaki lični interes mora biti prevaziđen da bi mogli nekako da se očuvamo i u ovom vremenu i da ovo zlo, koje je planetarno, ne bi našlo kod nas domaće zlo“, („Složno i zajedno radimo za mir u Crnoj Gori“, *Pobjeda*, 18. april 1999, str. 1 i 3).

bombardovanja emitovani programi stranih TV stanica, naročito CNN-a i Sky News-a, ali i RAI i TV Espana. Ovo se odnosi i na državnu i na privatne stanice. Ova slika političke situacije u Crnoj Gori, mada uprošćena i time moguće nedovoljno precizna, bila je potrebna da bi se razumjeli bitno drugačiji uslovi u kojima se nalazio medijski prostor u atmosferi zategnutih odnosa dva suprotstavljena bloka na čije se tenzije nadovezalo NATO bombardovanje. Politički život u Crnoj Gori odvijao se u uslovima naraslih političkih tenzija, ratne propagande, političke podijeljenosti na dva bloka, od kojih se jedan oslanjao na podršku i infrastrukturu vlasti u Beogradu i savezne institucije a drugi tražio uporište i pomoć u zemljama Zapada, u prvom redu u SAD i EU. Propaganda, plasirana putem medija u javnost, podijeljenost u stanovništvu pojačana strahom od svakodnevnog bombardovanja, predstavljali su plodno tlo za političke manipulacije svih vrsta. Sučeljavanje naoružanih, svojevrstnih partijskih formacija sa obje strane, činilo je situaciju u Crnoj Gori izuzetno složenom i zategnutom. Narastao broj pripadnika republičke policije, organizovanje Sedmog bataljona vojne policije, mobilisani rezervni sastav VJ, oružane borbe na Kosmetu i svakodnevna vazдушna opasnost u kombinaciji sa brojnim glasinama u atmosferi rata predstavljali su sliku tadašnjeg stanja Crne Gore. Ratna propaganda se koncentrisala na mobilizaciju ljudi u akciji da učestvuju u odbrani države od strane NATO-a i na stvaranje grupnog identiteta, osjećaja pripadnosti – od uže grupe u ratnim operacijama, jačanja emocionalnog odnosa prema vlastitoj zemlji, odnosno rodoljublja, do identifikacije pojedinca sa rukovodstvom i jačanja povjerenja u rukovodstvo, prihvatanje osnovnih vrijednosnih usmjerenja, odnosno ratnih ciljeva i stvaranja samopouzdanja i uvjerenja da će se postavljeni ciljevi i ostvariti. Strategija (kao vid ratne propaganda) nastojala je stvoriti opšte psihološke pretpostavke za ostvarivanje postavljenih političkih i strategijskih ciljeva, usmjeravana je

prema čitavoj populaciji, naglašavala opšte vrijednosti i pokušavala osigurati podršku rukovodstvu zemlje. U kombinaciji sa načelom segmentacije publike i propagandne slojevitosti i propagandom integracije prepoznatljiva je bila želja da se postigne kritična masa u publici kojoj bi, pored patriotizma, bile indukovane i poruke uperene protiv crnogorske vlasti. Eho kosmetskih zbivanja nakon završetka bombardovanja prelamao se i u tadašnjoj Skupštini Crne Gore. Tako je predsjednik SDP CG Ž. Rakčević tokom polemike sa liderom Demokratske unije Albanaca u Crnoj Gori F. Dinošom oštro zamjerio Dinoši zbog ćutanja političkih partija Albanaca u Crnoj Gori u vezi sa nasiljem albanskih nacionalista prema Srbima i Crnogorcima na Kosovu poslije ulaska NATO trupa u pokrajinu. Citirao je izjavu V. Suroia, koji se jasno ogradio od toga nasilja, pozivajući albanske političke prvake da slijede taj primjer. Tada je reagovao Dinoša citirajući narodnu poslovicu „Ko se ne osveti taj se ne posveti“ (*Pobjeda*, 14. novembar 2000, str. 17). Očigledno je da su neprimjerene izjave lišene takta i ukusa imale dodatan efekat na ionaku zategnutu političku situaciju u Crnoj Gori.

Crnogorska vlast je imala izrazito negativan odnos prema saveznim izborima koji su bili zakazani za septembar 2000. godine.¹⁷ Odluku političkog vrha Crne Gore da ne izlazi na savezne izbore 2000. lideri demokratske opozicije u Srbiji su primili sa negodovanjem¹⁸. Inače, kampanja DOS-a za savezne

---

¹⁷ Tadašnji stav zvanične Podgorice je bio da će ti izbori biti nelegitimni jer: „više od dvije trećine građana Crne Gore neće učestvovati u izbornoj farszi 24. septembra“ (predsjednik Crne Gore M. Đukanović u intervjuu TVCG, 22. septembar 2000).

¹⁸ Komentarišući stav zvanične Crne Gore da ne izlazi na savezne izbore, V. Koštunica je ocijenio da takvom politikom vladajuća koalicija u Crnoj Gori, „pruža podršku S. Miloševiću. Ako oni bojkotom izbora dovode u pitanje opstanak države i podupiru Miloševićev režim, onda opoziciji ne treba

izbore sastojala se u tome da što više birača izađe na izbore i insistiranju na smjeni režima, oko čega su inače bili ujedinjeni, a o dešavanjima u susjednoj republici su široko izvještavali crnogorski mediji.¹⁹ Tako je, barem javno, organizaciju saveznih izbora u Crnoj Gori sprovodila samo jedna strana, ona koja je protežirajući svoga kandidata S. Miloševića, u Beranama organizovala njegov dolazak. Organizacija mitinga u Beranama je bila zaista pompezna, sa bogatom scenografijom i oštrom retorikom govornika, u prvom redu samog S. Miloševića. Ilustrativan je primjer fotomontaže objavljene na naslovnoj strani *Večernjih novosti* 21. septembra 2000. godine, sa mitinga pristalica S. Miloševića u Beranama, kada su nezadovoljni brojem prisutnih, a u želji da ga uvećaju, urednici grubom intervencijom – dupliranjem slike nanijeli štetu upravo onima kojima su željeli da pomognu.

Prikupljanje potpisa za savezne izbore za kandidata SPS-a S. Miloševića izazivalo je u javnosti dosta kontroverzi i predstavljalo je temu za dnevno-političke i propagandne svrhe u cilju pridobijanja podrške u javnosti i diskreditovanja političkih protivnika.²⁰

njihova podrška. Takvom politikom oni vode direktnom odvajanju Crne Gore od Srbije i pokazuju da se njihovo ponašanje ne razlikuje od ponašanja sadašnjeg režima“. (*Pobjeda*, 8. avgust 2000, str. 3).

¹⁹ U državnom glasilu *Pobjeda* između ostalog je prenijet i sledeći primjer upotrebe propagandne tehnike šokiranja publike upotrebom proročanstva: „Kazato je da će doći jedan čoek iz naroda, koji će donijeti blagostanje narodu“ rekao je starina Jovan Tarabić, potomak tvorca Kremanskog proročanstva prilikom posjete predsjedničkog kandidata DOS-a V. Koštunica kući Tarabića u Kremni. Na pitanje ko je taj „čoeck“, Jovan Tarabić je rekao: „To je gospodin Koštunica“ (*Pobjeda*, 15. septembar, str. 2).

²⁰ Potpredsjednik vlade Crne Gore i visoki funkcioner SDP D. Burzan ocijenio je „neviđenom glupošću“ podatak da je u Crnoj Gori za predsjedničku kandidaturu S. Miloševića prikupljeno 181.629 potpisa, ističući kako Milošević u Crnoj Gori ne bi mogao dobiti ni pola od toga broja „Vjerujem da

Vladajuća koalicija Crne Gore *Da živimo bolje* bila je zainteresovana da izborna participacija bude što niža jer je neizlazak građana na birališta smatrala gestom podrške svojoj borbi protiv neravnopravnosti Crne Gore u SRJ, dok je promiloševićevski SNP CG pozivao građane da izlaskom na birališta manifestuju neslaganje sa politikom crnogorskog rukovodstva. Crnogorska vlast je strepila da će SNP CG iz propagandnih razloga, bitno preuveličati podatke o izornoj participaciji, što bi još više opteretilo inače zategnute političke odnose u toj republici, pa je stoga podstakla praćenje i kontrolu izbornog procesa od strane domaćih i stranih posmatrača. Povrh toga, radi destimulisanja građana da sudjeluju na izborima, vladajuća crnogorska koalicija otpočela je krajem avgusta sveobuhvatnu kampanju u oficijelnim republičkim medijima fokusiranu na porazne efekte Miloševićeve vladavine u SRJ i u Srbiji. Izlazak ili neizlazak na septembarske izbore predstavljen je u toj kampanji kao dilema „ili Milošević ili Crna Gora“.

Zbog oficijelnog bojkota u Crnoj Gori su na septembarskim izborima uzele učešće samo SNP CG i nekoliko malih partija kao što su Srpska narodna stranka (SrNS), Srpska radikalna stranka „Vojislav Šešelj“ i JUL, koje su bile pod presudnim uticajem vladajućeg režima u Srbiji. Prema zvaničnom izveštaju objavljenom u *Službenom listu Jugoslavije* (br. 56. od 13. oktobra 2000.) na septembarske izbore u Crnoj Gori je izašlo 126.307 birača ili 28,8 % crnogorskih građana (V. Goati, 2001: 241). Tako je ironijom sudbine S. Milošević zbačen sa vlasti nakon saveznih izbora koje je crnogorsko rukovodstvo bojkotovalo, a nova parlamentarna većina u saveznoj skupštini sastavljena je uz pomoć SNP-a, partije koja je u Crnoj Gori, do tada bila njegov odani saveznik, a čiji su čelnici isticali „pobjedu Jugoslavije“.

---

su oni prepisivali imena sa biračkog spiska, pa se ne bih čudio da su Miloševića podržali i njegovi zakleti protivnici“ (*Pobjeda*, 5. septembar 2000, str. 3).

Nakon saveznih izbora stavovi crnogorskog političkog vrha bili su izrazito negativni kako prema samim izborima tako i prema kandidatu DOS-a koji je pobijedio na njima²¹. Nelegitimnost saveznih izbora je bio jedan od glavnih stubova na kojima se zasnivao negativan stav crnogorske političke elite.²² Odgovarajući na pitanje zašto je S. Milošević dobio manje glasova nego potpisa za njegovu kandidaturu, P. Bulatović je rekao da je „SNP javnosti već saopštila da je u Crnoj Gori prikupila negdje preko 110.000 potpisa. Ja sa zadovoljstvom mogu sa konstatujem“, rekao je Bulatović, „da je broj potpisa koje je SNP predala Saveznoj izbornoj komisiji prilično identičan broju koliko je S. Milošević dobio u Crnoj Gori. Ostalu, jednu trećinu, prikupila je Jugoslovenska ljevica i druge političke partije u Crnoj Gori. Dakle, do razlike je došlo zbog bojkota i blokade Izboru kao i torture prema onima koji su imali namjeru da izađu na izbore“ („Računica“, *Pobjeda*, 26. septembar 2000, str. 4). Takođe su iznošene i optužbe na račun vlasti na uslove rada i odvijanja izbora: „Glasanje u Crnoj Gori nije nažalost imalo sve elemente tajnosti“, rekao je P. Bulatović, potpredsjednik SNP-a Crne Gore, „jer je na određenom rastojanju bio određeni broj policajaca u civilu koji je evidentirao izlazak ljudi na birališta. Zato, ako bilo koji

---

²¹ Tako je državni dnevni list *Pobjeda* prenosila pisanja o kandidatu DOS-a: „Vojislav Koštunica je realna alternativa vlasti, zato što joj je toliko blizak da je može relativno bezbolno zamijeniti a da to ne podrazumijeva istinske strukturne promjene u načinu razmišljanja“ (A. Tijanić, *Nezavisne novine*, prema *Pobjeda*, 2. septembar 2000).

²² Predsjednik IO DPS M. Vuković je na konferenciji za novinare održanoj nakon saveznih izbora istakao da je „Demokratska Crna Gora ponovo pobijedila“ i da „činjenica da je na nelegitimne savezne izbore u Crnoj Gori izašlo manje od 24 % biračkog tijela najbolji je pokazatelj državnog i političkog stava demokratske Crne Gore da su ovi izbori politička farsa“ (*Pobjeda*, 25. septembar 2000, str 3).

građanin Crne Gore bude imao konsekvence zbog toga što je izašao na ove izbore od strane aktuelnog crnogorskog režima, SNP će se adekvatno tome politički pripremiti i u skladu sa političkim i demokratskim sredstvima, energično stati u zaštitu ljudi, koji bi eventualno mogli imati štetne posledice zbog glasanja na saveznim izborima“ (*Pobjeda*, 26. septembar 2000, str. 5).²³ A tadašnji savezni premijer i predsjednik SNP-a, M. Bulatović, izrazio je privrženost Miloševiću i spremnost da učestvuje u eventualnom drugom krugu izbora: „Mi ćemo nastaviti bez ikakvih dilema i kalkulacija da podržavamo našeg predsjedničkog kandidata. Mi vjerujemo saveznoj izbornoj komisiji i drugim državnim institucijama Jugoslavije, pa se zato SNP i sprema da učestvuje u drugom krugu predsjedničkih izbora“ (*Politika*, 2. oktobar 2000). Međutim, drugi krug nije ni bilo potrebe održavati, a uslijedili su poznati petooktobarski nemiri u Beogradu i smjena vlasti. Početkom oktobra SNP je isticao za DOS da: „Oni mogu biti samo naši politički protivnici. Njihov koncept Jugoslavije je u osnovi unitaristički. Oni ne uvažavaju federalno ustrojstvo naše države omalovažavajući broj glasova iz Crne Gore“ („SNP–u važnije vile na Dedinju nego interesi Crne Gore“, *Pobjeda*, 25. oktobar 2000, str. 6), da bi ubrzo na saveznom nivou upravo sa DOS-om formirao vladu u kojoj su SNP i SNS sa oko 20 % crnogorskih glasača dobili većinu poslanika koji je trebalo da predstavljaju Crnu Goru. To je izazvalo oštre reakcije u Crnoj Gori.²⁴

---

²³ Predsjednik SNP, M. Bulatović je 25. septembra na pres konferenciji koju je održao, zajedno sa G. Gajević i Lj. Ristićem u Beogradu, optužio crnogorsku vlast da je počela kampanju otpuštanja s posla ljudi zbog glasanja na Saveznim izborima. Potpredsjednik Vlade RCG S. Đurđevac (iz Narodne stranke) kategorički je odbacio ove optužbe (*Pobjeda*, 26. septembar 2000, str. 2).

²⁴ U obraćanju javnosti, lider Narodne stranke P. Drecun je povodom ovih izbora rekao: „Narodna poslovice kaže da je mrtvom vuku lako izbrojati zube. Zato se Narodna stranka neće baviti politički mrtvim vukovima. Oni su

Nakon pobjede kandidata DOS-a i dešavanja 5. oktobra 2000. godine stav zvanične Podgorice prema novopostavljenoj vlasti u Beogradu nije se promijenio: „Ovi izbori su za Crnu Goru bili nelegitimni i svaka savezna vlada koja se bude na osnovu njihovih konstituisala za nas će biti takozvana, biće nelegitimna“ izjavio je predsjednik republike Crne Gore, M. Đukanović na tribini građana u Nikšiću („Ili dogovor o Platformi, ili referendum o nezavisnosti“, *Pobjeda*, 7. oktobar 2000, str. 1). Neizvjesnost ostaje kao karakteristika crnogorskih izbora i nakon pada Miloševića sa vlasti, ali se osnovna tema izbornih nadmetanja potpuno pomjera ka pitanju državnog statusa Crne Gore.²⁵

prošlost. Govorićemo o licicama što se još batrgaju, i koje su godinama uz vuka tolile glad. Naravno, bez uvijanja, riječ je o političkim tranvestitima, P. Bulatoviću i Z. Žižiću, koji bez trunke crvenila saopštavaju da će razmisliti sa kime će praviti saveznu koaliciju. U izbore uđeš kao perjanica Miloševićeve koalicije, a vlast želiš da dijeliš sa Koštunicom. Za ovakvu dvoličnost srpski jezik nema pristojnu riječ. Sa jedva osvojenih dvadeset odsto glasova u Crnoj Gori, i to isključivo zahvaljujući liku S. Miloševića, ne može se praviti vlast. Sa manje od četvrtine Crne Gore hoće da vladaju cijelom Srbijom. Sa kime će to SNP da pravi saveznu državu, kad je do juče jedini garant savezne države bio njihov vođa? Gdje im nestade nacionalni i patriotski ponos? Naravno, istopio se od straha da ne odgovaraju za izbornu krađu. SNP sada pokušava grozničavo da se prestroji na demokratski kolosjek, i da se opere od Miloševića. A vidjeli smo kako izgledaju SNP-ovski demokratski aršini. U Nikšiću je jedan građanin ubacio 46 listića. U Bijelom Polju su predstavnici jednog velikog bratstva glasali na pet biračkih mjesta. I još mnogo, mnogo takvih krađa narodne volje. SNP je otvoreno krala glasove za Miloševića, pa kad je i to bilo malo, hoće da ga pusti niz vodu. Neke Balzakove junakinje imale su više časti.“ (*Pobjeda*, 1. oktobar 2000, str. 4).

²⁵ Još tokom 1999. godine, iz crnogorskog državnog vrha potvrđivana je privrženost državnoj zajednici sa Srbijom: „Crna Gora nije Slovenija, Crna Gora je sastavni dio Jugoslavije i ona želi da pod regularnim uslovima živi u Saveznoj republici Jugoslaviji, da doprinese napretku, prosperitetu i

U javnosti je nametnuto suštinsko i strukturalno pitanje – da li sedamnaest puta manja Crna Gora može biti ravnopravan član u dvočlanoj federaciji sa sedamnaest puta većom Srbijom. Problem nije nestao sa Miloševićem i automatski ga nije riješilo ni postojanje demokratskih vlada u Beogradu i Podgorici. „Đukanović je svaki put prilagođavao svoju taktiku i prilaz, održavajući u životu opciju nezavisnosti dok je sarađivao sa snažnim snagama koje su joj se protivile. On je osigurao da državna zajednica Srbije i Crne Gore propadne ne zbog aktivne konfrotacije, već zbog mnogobrojnih slučajeva pasivnog otpora toj instituciji“ (V. Montgomeri, B92, *Vijesti*, 15. jul 2008, str. 34).

Crnogorska vlada je nakon odlaska Miloševića sa vlasti pokušala da ovaj problem riješi ponudom za sporazumnu disoluciju SR Jugoslavije po češko-slovačkom modelu, s tim što bi dvije nove države – Crna Gora i Srbija – kao nezavisne i međunarodno priznate, sklopile međudržavni savez, koji bi po svojim nadležnostima podsjećao na Zajednicu nezavisnih država stvorenu nakon raspada SSSR-a ili na EU. U zaključku Glavnog odbora DPS održanom 27. oktobra 2000. istaknuto je da „Novu zajednicu treba da grade međunarodno priznate države Crna Gora i Srbija. Zajednica međunarodno priznatih država zasnivala bi se na zajedničkoj monetarnoj, spoljnopolitičkoj i odbrambenoj funkciji“ (*Pobjeda*, 28. oktobar 2000, str. 1), a nekoliko mjeseci ranije tadašnji crnogorski premijer F. Vujanović je izjavio: „Po ocjeni crnogorske Vlade, dvije trećine Crnogoraca bi sada na referendumu glasalo za odvajanje od Srbije“ (*Pobjeda*, 20. jul 2000, str. 1).²⁶ „Ovaj predlog primljen je sa negodovanjem od

---

demokratiji SRJ...“ (predsjednik RCG M. Đukanović u intervjuu Videonedjeljniku VIN, prema *Pobjeda* 27. februar 1999, str. 3).

²⁶ U javnost su plasirana i istraživanja koja je trebalo da potkrijepe „aktuelni politički kurs“: „Direktor Centra za demokratiju (CEDEM-a) iz Podgorice S. Darmanović, izjavio je da najnovija istraživanja javnog mnjenja pokazuju da oko 75 % građana Crne Gore smatra da je referendum jedino

strane glavnih partnera i protektora Crne Gore u mилошевићevskom periodu – SAD i EU, a nije naišao na podršku ni u Beogradu, kome je bio i upućen. Nakon ovog predloga Crna Gora, do tada jedan od glavnih zapadnih saveznika u regionu, počela je da se doživljava „kao izvjesni *troublemaker*, jer, posebno EU, a u određenoj mjeri i SAD, nijesu željeli promjenu regionalnog status quo-a nastalog nakon intervencije NATO-a i odlaska Miloševića“ (S. Darmanović, 2007: 93). Tako su iz crnogorskog političkog vrha i nakon oktobarskih političkih promjena u Beogradu upućivani zahtjevi za redefinisanje odnosa: „Imam utisak kao da u Crnoj Gori postoji jedna naglašena doza dušebrižništva za Jugoslavijom, dušebrižništva da se tu ne poremete interesi Srbije u Jugoslaviji. Moramo da razgovaramo krajnje otvoreno, kao razložni ljudi. Jugoslavija je fikcija od 1992. godine do danas. Međutim, postoji jedan dio javnosti koji se navikao na tu fikciju i koji želi da održava tu predstavu, iako u životu od te predstave suštinski nema ništa“ izjavio je M. Đukanović državnoj televiziji, 30. novembra 2000. godine.

Takođe je i od strane novih vlasti u Beogradu odmah nakon oktobarskih promjena, bilo govora o mogućnosti neke vrste promjene zajednice. „Ako bi volja naroda Crne Gore bila da ne bude dio federacije, tu volju treba poštovati. Iako istorija, međusobni, odnosi i trenutna situacija navode na mišljenje da će namjera da se održi jedna zajednička država prevagnuti. Odnosi između dvije zemlje će u svakom slučaju biti uređeni uz poštovanje volje naroda“ izjavio je V. Koštunica, koji je ranije kazao da bi referendum o opstanku zajedničke države trebalo održati u obje republike (V. Koštunica Italijanskoj televiziji, prema *Pobjeda*, 13. oktobar 2000, str. 2).

---

rješenje sadašnjih odnosa Crne Gore i Srbije, ističući da sve analize pokazuju da bi na referendumu oko 60 do 65 % građana podržalo suverenitet i međunarodni subjektivitet Crne Gore“ („Za suverenu Crnu Goru glasalo bi oko 65 % građana“, *Pobjeda*, 28. novembar 2000, str. 3).

Predsjednik Narodne stranke, D. Šoć je optužio državne medije da vode kampanju u prilog one politike koja je protiv državne zajednice Crne Gore i Srbije. Ilustrovao je to primjerom „jednog neukusa kada je na televiziji dramatično pročitano saopštenje intelektualaca koji se zalažu za nezavisnu Crnu Goru. Nije Narodna stranka protiv toga, ali postavljamo pitanje da li bi takav prostor dobili oni koji su za državnu zajednicu Crne Gore i Srbije“, (*Pobjeda*, 25. oktobar 2000, str. 6).

U propagandne svrhe se pokreću peticije za nezavisnu Crnu Goru, sakupljaju potpisi i apeli određenog broja crnogorskih intelektualaca, organizuju okrugli stolovi na kojima su propagirane ideje o potrebi stvaranja nezavisne Crne Gore i nemogućnosti ostanka u zajednici sa Srbijom. Tako je u Podgorici 15. oktobra u organizaciji nedjeljnika *Monitor*, povodom desetogodišnjice njegovog postojanja, organizovan okrugli sto „Crna Gora na raskršću – kojim putem dalje“ na kojem su između ostalih uzeli učešća i predstavnici vladajuće koalicije iz redova DPS-a i SDP-a „Dilema je nezavisnost ili dogovor o zajednici“ (*Pobjeda*, 16. oktobar 2000, str. 3). A, stotrideset troje crnogorskih intelektualaca obratilo se javnosti, zahtijevajući od državnog vrha da u sve buduće državne, ekonomske i političke integracije Crna Gora ulazi isključivo kao nezavisna i međunarodno priznata država. Među potpisnicima su rektor Univerziteta, dekani fakulteta, akademici, univerzitetski profesori i drugi. („Za nezavisnu, demokratsku i međunarodno priznatu državu Crnu Goru“, *Pobjeda*, 21. oktobar 2000, str. 4). Tokom druge polovine novembra 2000. godine u sedamnaest crnogorskih gradova u organizaciji nevladine organizacije Građanska inicijativa bilo je organizovano prikupljanje potpisa za raspisivanje referendumu na kojem bi pitanje bilo: „Da li ste za suverenu, međunarodno priznatu Crnu Goru?“. Prema pisanju *Pobjede*, pomenutu peticiju je samo u prvih sedam dana potpisalo preko 40 hiljada građana (*Pobjeda*, 25. novembar 2000, str. 5).

U anketi koju je agencija *Damar* iz Podgorice sproveda među 2.144 stanovnika iz 16 crnogorskih opština, na pitanje: „Da li ste za nezavisnu, međunarodno priznatu Crnu Goru?“, 50,5% ispitanika se izjasnilo za a 37,8 % protiv, što primijenjeno na ukupno biračko tijelo već na uobičajeni odziv od 75 %, obezbjeđuje sigurnu pobjedu pristalica nezavisnosti na referendumu (57,2 %). Prema anketi, čak 32,9 % anketiranih bi se na izborima izjasnilo za M. Đukanovića, samo 2,9 % za M. Bulatovića, 9,8 % za P. Bulatovića, 6,7 % za S. Perovića, 4,1 % V. Koštunicu, a 0,7 % S. Miloševića (*Pobjeda*, 18. novembar 2000, str. 3). Nakon izvjesnog pritiska na Crnu Goru od strane EU, koja je ideju njene eventualne nezavisnosti shvatala kao novi i nepredviđeni problem – uspjelo se obezbijediti potpisivanje Beogradskog sporazuma 24. marta 2002. godine o Državnoj zajednici SiCG sa „dvije polunezavisne države sa jednim međunarodnim subjektivitetom“ (Grupa autora, 2007: 94).

Vanredni parlamentari izbori u Crnoj Gori aprila 2001. i oktobara 2002. godine, iznuđeni gubljenjem većinske podrške u skupštini, karakterišu se sukobom dvije opcije: unionističke i independističke. Tako da je sami politički diskurs bio usredsređen na državno pitanje. U kampanji za vanredne parlamentarne izbore oktobra 2002. godine, Demokratska partija socijalista koristila je nepersonalizovane i personalizovane plakate. Od personalizovanih plakata pojavio se plakat Mila Đukanovića, koji je prikazan u ležernom stilu, obučen u džemper. Pozadinu plakata čini detalj iz prirode, da bi na taj način Đukanović izgledao prirodnije i bliži biračima. Jedan od nepersonalizovanih plakata je „Evropska Crna Gora“ sa sloganom „Jasno je“, što je i osnovni slogan ove partije za izbore, dok je jedan od pratećih slogana bio „Jasan pravac, jasan cilj“. Na plakatima se pojavljuju i nasmijane djevojke, koje žele da obiđu svijet. Jedan od plakata, koji prikazuje stjuardesu Montenegro erlajnza je zabranjen, jer nije dozvoljeno koristiti

ime državnog preduzeća za izbornu kampanju. Jedan od plakata bio je urađen u crno-bijeloj boji, a na njemu je pisalo: „Čuvajte leđa – idu Slavko i Peđa“ misli se na lidere Liberalnog saveza Slavka Perovića i Socijalističke narodne partije Predraga Bulatovića. Na ovim izborima Socijalistička narodna partija, Srpska narodna stranka i Narodna stranka, nastupile su u koaliciji pod nazivom „Crna Gora za promjene, promjene za Crnu Goru“, s pratećim sloganima „Glasno“, „Časno“. Liberalni savez na ovim izborima nastupio je pod sloganom „Crna Gora može“. (A. Rabrenović, 2008: 177).

Zbog različitog viđenja državnog statusa Crne Gore, unionistička Narodna stranka koja je u periodu 1998–2001. godine bila dio vladajuće i antimiloševićevske koalicije, krajem 2000. godine uskraćuje podršku i učešće u vlasti, što dovodi do prijevremenih parlamentarnih izbora. Nakon tijesne pobjede independista na parlamentarnim izborima u aprilu 2001, oformljena je nova vladajuća koalicija, u kojoj je mjesto Narodne stranke zauzeo LSCG. Takođe je i LSCG 2002. godine izašao iz vlasti ali iz sasvim suprotnih razloga nego NS. Naime, LSCG je oborio vladu, nezadovoljan prihvatanjem Beogradskog sporazuma u martu 2002. godine i stvaranjem DZ SiCG. Nakon izlaska iz vlade LSCG, prepoznatljiv po beskompromisnom indipendizmu i nepokolebljivom zalaganju za crnogorsku nezavisnost, paktira tada sa unionističkim strankama sa ciljem uklanjanja vladajuće koalicije sa vlasti. Međutim, nakon novih vanrednih parlamentarnih izbora u oktobru 2002. godine i nove pobjede, vladajuća koalicija se stabilizovala, a LSCG postaje potpuno marginalna stranka u političkom životu Crne Gore, jer ga je u odnosu na parlamentarne izbore iz aprila 2001. godine napustilo oko 8.000 birača, da bi uskoro nestao sa političke scene.

Prema S. Darmanoviću (2007: 96 „svojevrсна ironija istorije i crnogorskog političkog života bila je da je opcija za nezavisnu Crnu Goru postajala sve jača upravo u momentu kada je LSCG

postao najslabiji“. Moglo bi se u prilog ovome izvući zaključak da je vladajuća koalicija DPS-SDP, iskoristivši i prihvativši ideju nezavisnosti koju je LSCG propagirao kao svoju fundamentalnu i prepoznatljivu još od svoga osnivanja 1990. godine, nastojao da sa političke scene skloni LSCG i time omogući sebi monopol nad budućnošću državnog statusa Crne Gore.

Za razliku od glamurozne i manje efikasne kampanje na izborima u aprilu 2001. godine, vladajuća koalicija je najprije na lokalnim izborima u maju 2002. isprobala, a potom nakoliko mjeseci kasnije, u oktobru, na parlamentarnim izborima veoma uspješno primijenila tehnologiju interpersonalne persuazije „od vrata do vrata“. Ovime je kampanja postala mnogo više radna i terenska, sa veoma prodornim aktivnostima partijskih agitatora, od domaćinstva do domaćinstva, od stana do stana. Nakon izbora u oktobru 2002. godine u parlamentu je nasuprot 30 poslanika unionističke, profederalne koalicije (SNP-SNS-NS) bilo 45 poslanika independistički profilisanih (39 DPS-SDP, 2 albanskih stranaka i 4 LSCG).

Pojedini autori (S. Darmanović, 2007:94) definišu „postmiloševićevski“ period 2000–2005. godine kao „period blokirane većine u korist državne nezavisnosti jer je ta većina morala da odloži realizaciju svoje ideje i da prihvati regionalne interese EU“. Koristeći zaista široko polje za propagandna djelovanja, utičući u prvom redu na emocije, ali i na socijalni status i konformizam biračkog tijela, politička borba u Crnoj Gori je vremenom postajala sve kompleksnija. Stvaranje u javnosti atmosfere straha jednih nacionalnih grupa od drugih, potenciranjem mogućnosti eventualnog oružanog sukoba, nastojalo se uticati na kreiranje poželjnih stavova, kako od strane vlasti tako i od opozicije.

Propagandna kampanja će sve više dobijati na intenzitetu putem medija, brojnih NVO, razni vidovi prikriivenog i difuznog propagandnog djelovanja (kroz protežiranje *Crnogorske*

---

pravoslavne crkve, crnogorskog jezika, potenciranjem razlika i specifičnosti u odnosu na Srbiju i neracionalnosti i nemogućnosti egzistiranja u državnoj zajednici) i svoju kulminaciju će imati na referendumu u maju 2006. godine. Crna Gora je u velikoj mjeri bila samostalna i prije izglasavanja nezavisnosti 2006. godine. Čak i u posljednjim godinama pod Miloševićem bile su preuzete mnoge savezne funkcije i prenijete na sopstveni administrativni aparat. Samostalno funkcionisanje je dodatno proširivano u vrijeme labave državne zajednice Srbija i Crna Gora. Sve bitne funkcije koje čine jednu državu bile su već u rukama vlasti Crne Gore. Nakon maja 2006. ovim nadležnostima su u punom kapacitetu pridodate spoljnopolitička i odbrambena funkcija i time je državni okvir bio zaokružen. Predreferendumska kampanja vođena je iz dva bloka: Bloka za zajedničku državu i Bloka za nezavisnu državu. Blok za nezavisnu državu je u kampanju krenuo s „DA“ kao odgovorom na referendumsko pitanje, a Blok za zajedničku državu sa „NE“ . Unionisti su za kampanju angažovali agenciju Inkognito iz Beograda, dok je kampanju indenpendista radila agencija MAPA (Montenegro advertaising and production agency) iz Podgorice.